

Sólyom Réka

Károli Gáspár Református Egyetem
Bölcsészeti- és Társadalomtudományi Kar
Magyar Nyelv-, Irodalom és Kultúratudományi Intézet, Magyar Nyelvtudományi Tanszék

Uniós piac, gazdasági szereplő, harmonizált szabvány: magyar nyelvű európai uniós irányelvek fogalmi metaforái¹

<https://doi.org/10.48040/PL.2022.1.3>

A tanulmány magyar nyelvű európai uniós irányelvek fogalom-meghatározásaiban megjelenő prototipikus fogalmi metaforák és metaforikus kifejezések szemantikai jellemzőit elemzi funkcionális kognitív keretben. Az elemzés korpuszául három olyan irányelv vonatkozó fejezetei szolgálnak, amelyeket az Európai Parlament és a Tanács ad ki különféle termékekkel kapcsolatban. A vizsgált szakszövegek egyszerű nyomástartó edényekhez, felvonókhoz és felvonókhoz készült biztonsági berendezésekhez, valamint meghatározott feszültséghatáron belüli használatra tervezett elektromos berendezésekhez kapcsolódó irányelvek. A tanulmány hipotézise, hogy az elemzendő szakszövegek fogalom-meghatározásaiban gyakran előfordulnak olyan, a köznyelvből jól ismert fogalmi metaforák, mint például A FORGALMAZÁS UTAZÁS vagy A TERMÉK ÉLETE EMBERI ÉLET. Az elemzések ezeket a metaforákat mutatják be fogalmi tartományok szerinti csoportosításban.

Kulcsszavak: EU-irányelvek, fogalom-meghatározások, metafora, szakszöveg, szemantika

Bevezetés

A tanulmány magyar nyelvű szaknyelvi szövegek – európai uniós irányelvek – fogalom-meghatározásainak fogalmi metaforáit, illetve a hozzájuk kapcsolódó metaforikus kifejezések megjelenését elemzi funkcionális kognitív szemantikai keretben. Az elemzések tehát szaknyelvi szemantikai kutatásokhoz kapcsolódnak, és céljuk annak bemutatása, hogy a metaforikusság, a „klasszikus” fogalmimetafora-elméletben bemutatott fogalmi metaforák típusai gyakran megjelennek nemcsak a hétköznapi vagy a művészi nyelvhasználatban, hanem az elemzett irányelvek fogalom-meghatározásainak szemantikai felépítésében is.

A megfigyelt metaforikus jelentésszervező elvek, kognitív sémák az elemzett szövegekben lehetővé tehetik a jobb, gyorsabb megértést, valamint azt, hogy az egyes szakterületekhez tartozó terminusok szemantikailag koherens, egymással összefüggő hálózatba rendeződhessenek.

Az elemzések az Európai Parlament és Tanács három, 2014-ben kiadott, magyar nyelvű EU-irányelvének fogalom-meghatározásokat tartalmazó fejezeteit vizsgálják. A három irányelv az alábbi szakterületekkel foglalkozik: az egyszerű nyomástartó edények forgalmazására vonatkozó tagállami jogszabályok harmonizációja; a felvonókra és a felvonókhoz készült biztonsági berendezésekre vonatkozó tagállami jogszabályok harmonizációja; a meghatározott feszültséghatáron belüli használatra tervezett elektromos berendezések forgalmazására vonatkozó tagállami jogszabályok harmonizációja.²

¹ A tanulmány megjelenését a Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsészeti- és Társadalomtudományi Kara „A magyar nyelv és a szakmai kultúra. Magyar nyelvészeti kutatások a tartalomfejlesztés és a dokumentáció területén” című kutatási pályázata támogatta.

² A szövegek forrása: https://ec.europa.eu/growth/single-market/ce-marking/manufacturers_en, letöltve: 2020. szeptember 8.

Kutatási előzmények és hipotézis

Jelen elemzés szervesen kapcsolódik a szerzőnek az előállítási és értékesítési folyamatok magyar nyelvű szakszövegeit vizsgáló kutatásaihoz. Ezen szemantikai vizsgálódások során sor került többek között egy magyar–angol terminusokat közlő minőségügyi értelmező szótár (Balogh – Földesi, 2003; Sólyom, 2019a), magyar nyelvű minőségügyi szabványok (MSZ EN ISO 9001:2009, MSZ EN ISO 9001:2015, MSZ EN ISO 13485:2016, MSZ EN ISO 14001:2015; Sólyom, 2019b; Sólyom, 2020), valamint több, európai uniós szintű, magyar nyelvű szabályozás fogalom-meghatározásának szemantikai elemzésére (Sólyom, 2020).

Az említett elemzések során nyilvánvalóvá vált, hogy a fogalmi metaforák és a hozzájuk kapcsolódó metaforikus kifejezések – hasonlóan a fogalmi metonímiákhoz, illetve esetenként a fogalmi integrációhoz – az előállítási és értékesítési folyamatokhoz kötődő szaknyelvi szövegekben is meghatározó szerepet töltenek be.

Jelen elemzés kifejezetten a fogalmi metaforák és a hozzájuk kapcsolódó metaforikus kifejezések megjelenését vizsgálja a kiválasztott szövegekben. A kutatás feltételezi, hogy a három szakszöveg fogalom-meghatározásaiban gyakran tűnnek fel jelentéskonstruáló, illetve a megértést segítő, pontosító szerepben metaforák.

Metaforák a szaknyelvekben

Ma már köztudott, hogy hétköznapi, „normális” gondolkodásunk, fogalmi rendszerünk alapvetően metaforikus (Lakoff – Johnson, 1980:6, 56), metaforákat tehát nemcsak a „tehetséges” költők vagy írók használnak, hanem a hétköznapi nyelvhasználatnak is szerves része ez a kognitív séma. A szaknyelvi szemantikai kutatások tekintetében is fontos ugyanakkor kiemelni, hogy a metafora „(...) nemcsak a költői nyelv sajátja, hanem a nyelvhasználat alapeleme, tehát a köznyelvben, a tudományos nyelvben is megtalálható. Nem dísz, hanem szükségképpen része az emberi gondolkodásnak” (Kabán, 2001:126). Kegyesné a fentiekhez hozzáteszi még: a szaknyelvi nyelvhasználatban

„(...) általánosan használatos metaforákról, metaforikus jellegű állandósult szókapcsolatokról van szó, nem pedig egyedi, egyéni alkotásokról, mint a költészetben. A metafora használata konvención alapul, mivel a szaknyelvi metafora általában szaknyelvi fogalmakat takar, tehát érthetősége kevésbé függ a szövegtől, a beszédhelyzettől. Ebből az a következtetés vonható le, hogy jelentése állandóbb, időtállóbb, mint irodalmi társaié.” (Kegyesné, 2001:135)

A szaknyelvi metaforák használatával kapcsolatban ugyanakkor Tolcsvai Nagy egy korábbi írását idézve az alábbiakat említi:

„Tolcsvai Nagy a következőképpen vélekedik a kérdésről: »Mit is jelent mindez közelebről? Elsősorban azt, hogy a szaknyelvi metaforában a szaknyelvi jelleg hangsúlyozódik, e szavak úgy viselkednek, mint a többi, nem metaforikus szakszó.« (Tolcsvai Nagy, 1989:73). S éppen ez a tulajdonságuk ad okot a számtalan vitára, hogy akkor tulajdonképpen metaforának tekintjük őket, avagy sem. Sokak szerint igen, sokak szerint nem.” (Kegyesné, 2001:135)

Másfelől hozzáteszi:

„De az minden kétséget kizáró tény, hogy szükség van ezekre a sajátos szaknyelvi alakzatokra, mivel olyan, másképpen csak körülírással és lényegesebben hosszabban kifejezhető fogalmakat jelölnek meg egy szóval vagy egy szókapcsolattal, amelyek nélkül elképzelhetetlen lenne egy-egy szakma, tudományág fogalomtára.” (Kegyesné, 2001:135)

A témakörhöz kapcsolódik a terminológia és a jelentésvizsgálat kapcsolatának elemzése, amit Fóris Ágota a következőképpen összegez:

„A terminológiai vizsgálatok abból a kommunikációs szükségletből indulnak ki, hogy a nyelv alkalmas a világi környezetből származó ismeretek pontos megfogalmazására, rendszerezett tárolására és továbbítására, vagyis a nyelv mint kommunikációs rendszer alkalmas a fogalmakban absztrahált ismeretek közvetítésére. Ezért a terminológiai munkában a fogalmat, valamint a fogalom és a jelölő viszonyát, a jelentést állítják a kérdéskör középpontjába.” (Fóris, 2014:27)

A fentiekből kitűnik: a szemantikai vizsgálódásoknak helye és relevanciája van a terminológiai kutatásokban, a terminusalkotások és -használat terén.

Rita Temmerman a fentiekén túl még kiemeli: a metafora- és metonímiahasználat a szaknyelvi kommunikációban is elősegítheti a megértési folyamatokat (Temmerman, 2002:211). A metaforának a szaknyelvi kommunikációban betöltött szerepével ugyanakkor kevesebb kutatás foglalkozik, mint például a hétköznapi nyelvhasználat metaforáival. Ilyen kutatások például Kabán Annamária szakszótárakon végzett elemzései (Kabán, 2001) vagy Ureña, Faber és Buendía kutatása a fogalmi integráció keretében a tengerbiológia szaknyelvének terminusai körében (Ureña – Faber – Buendía, 2013).

A pontosságon, a lényegretörő megfogalmazási lehetőség biztosításán túl van még egy aspektusa a szaknyelvi metafora-használatnak: Rita Temmerman és Marc Van Campenhoudt hangsúlyozza a nyelvi kreativitás fontosságát is a terminológiai vizsgálódások motivációiban:

„A kogníció dinamikája és a nyelv kreatív potenciálja iránti megújult érdeklődés a terminológiai kutatásokat a szaknyelvi neologizmusok létrehozása, a monoszémia vs. poliszémia vita, a kétértelműség, a szinonímia, a metafora, a frazeológia stb. irányába mozdította el.” (Temmerman – Van Campenhoudt 2014:1)³

A jelen témakörben a szerző által korábban végzett kutatások – például magyar nyelvű ISO-szabványok terminusainak szemantikai elemzése – során több metaforatípus megjelenése volt megfigyelhető a szakszövegekben. Ezek – kisebb módosításokkal – az alábbi módon csoportosíthatók a speciális szakszókincsnek Dobos 2010-féle felosztása szerint (Dobos, 2010:269; zárójelben néhány példa Sólyom, 2020 elemzéseiből):

- 1) Speciális (minőségirányítási) jelentéssel felruházott, de közismert terminusok, amelyek megértése általában nem okoz gondot a laikusok számára sem (pl.: *felső vezetés*).
- 2) Közismert (köznyelvből átvett) terminusok, amelyeket azonban speciális (szűkebb vagy módosult) jelentésben használ a szöveg (pl.: *élettartam*).
- 3) A köznyelvben nem használt metaforikus terminusok (pl.: *sterilgátrendszer*).

Fogalmi metaforák és metaforikus kifejezések az elemzett szakszövegekben

A tanulmány a fentebb említett vizsgálódásokat terjeszti ki az alábbi magyar nyelvű EU-irányelvek fogalom-meghatározásainak szemantikai elemzésére:

- *Az Európai Parlament és a Tanács 2014/29/EU irányelve (2014. február 26.) az egyszerű nyomástartó edények forgalmazására vonatkozó tagállami jogszabályok harmonizációjáról;*
- *Az Európai Parlament és a Tanács 2014/33/EU irányelve (2014. február 26.) a felvonókra és a felvonókhoz készült biztonsági berendezésekre vonatkozó tagállami jogszabályok harmonizációjáról;*

³ „Renewed interest in both the dynamics of cognition and the creative potential of language has shifted the perspectives of terminology studies to the creation of neologisms in special languages, the monosemy versus polysemy debate, research concerning ambiguity, synonymy, metaphor, phraseology, etc.” (a szerző fordítása)

- *Az Európai Parlament és a Tanács 2014/35/EU irányelve (2014. február 26.) a meghatározott feszültséghatáron belüli használatra tervezett elektromos berendezések forgalmazására vonatkozó tagállami jogszabályok harmonizációjáról.*

A kiválasztás okai a következők voltak: egyfelől mindhárom irányelv valamilyen fizikához kapcsolódó elven működő használati eszköz (egyszerű nyomástartó edény, felvonók és biztonsági berendezések, elektromos berendezések) forgalmazásához kapcsolódik. Ez feltételezhetően lehetőséget ad arra, hogy hasonló témakörhöz tartozó fogalmi metaforákat és metaforikus kifejezéseket találjunk a kutatás során a fogalom-meghatározásokban, és megvizsgáljuk, hogy ezek prototipikusan milyen metaforatípusokhoz tartoznak. A kiválasztás másik oka az elemzett szövegek keletkezési ideje: mint a címekből is látható, az Európai Parlament és a Tanács ugyanazzal a dátummal (2014. február 26.) adta ki a három rendeletet, így azonos időben keletkezett szakszövegek elemzésére nyílik lehetőség.

A kutatás jelentős mértékben támaszkodik a szerzőnek a témakörben végzett megalapozó vizsgálódásaira, amelyek során több más jelentéskiterjesztési mód mellett fogalmi metaforák és metaforikus kifejezések elemzésére is sor került (Sólyom, 2020). Jelen elemzések esetében a fogalmi metaforákhoz tartozó kifejezések gyűjtése manuálisan, elemző áttekintéssel történt. Tény, hogy mindhárom irányelv esetében fordított szövegekről van szó: az irányelvek az őket tartalmazó honlapon megtalálhatók az Európai Unió hivatalos nyelvein. Annak összehasonlító vizsgálata, hogy a magyar szakszövegek, különösen pedig a bennük található fogalmimetafora-típusok és metaforikus kifejezések milyen arányban jelennek meg az angol eredetiben, illetve feleltethetők meg egymásnak szóról szóra (tehát például tükörfordítás útján keletkező kifejezések), vagy más, a fentebb idézett Dobos (2010) által említett speciálisszakszókincs-típusba tartoznak, további feladatokat jelöl ki a témakörben, amelyeknek a kifejtő elemzése szétfeszítené jelen tanulmány terjedelmi kereteit. A tanulmány célkitűzése tehát kimondottan a magyar nyelvű fogalom-meghatározásokban megjelenő és érvényesülő fogalmi metaforák és ezek körébe tartozó metaforikus kifejezések szemantikai elemzése.

Az elemzések a funkcionális kognitív szemantika fogalmimetafora-elméletére támaszkodnak. A szakszövegekben feltárt fogalmi metaforák és metaforikus kifejezések értelmezését, csoportosítását és elemzését elsősorban a Lakoff és Johnson-féle „klasszikus” meghatározás (Lakoff – Johnson, 1980), valamint a Kövecses Zoltán fogalmimetafora-elmélete (Kövecses, 2005; 2010; Kövecses – Benczes, 2010) alapján végeztem el.

A szövegekben lévő prototipikus fogalmimetafora-típusokat a tanulmány a hozzájuk tartozó metaforikus kifejezésekkel együtt közli, a három szakszöveg fogalom-meghatározásaiban történő előfordulásuk szerint, csökkenő sorrendben bemutatva az egyes metaforatípusok esetében a kategóriába sorolható kifejezéseket. Jelen tanulmányban azoknak a fogalmi metaforáknak és a hozzájuk tartozó metaforikus kifejezéseknek a bemutatására kerül sor, amelyek a három elemzett szakszöveg fogalom-meghatározásaiban tűntek fel (felsorolásukat és részletezésüket ld. alább). További EU-s szakszövegek metaforáinak bemutatására ld. Sólyom (2020) elemzéseit.

A FORGALMAZÁS UTAZÁS⁴

Ennek a fogalmi metaforának a forrástartománya az *utazás*, vagyis az ehhez a fogalomhoz tartozó szavak, kifejezések segítségével történik meg a céltartományban, a *forgalmazásban* található elemeknek a megközelítése, magyarázata. Összesen 14 előfordulás figyelhető meg erre a típusra az elemzett szakszövegek fogalom-meghatározásaiban: a nyomástartó edényekről szóló és az elektromos berendezések forgalmára vonatkozó irányelvek szövegében öt-öt, míg a

⁴ A tanulmány a kognitív nyelvészeti hagyománynak megfelelően kiskapitális betűtípussal jelöli a fogalmi metaforákat.

felvonókról és a felvonókhoz készült biztonsági berendezésekre vonatkozó szakszövegben négy esetben jelennek meg olyan metaforikus kifejezések, amelyek a FORGALMAZÁS UTAZÁS fogalmi metaforán alapulnak. Ezek a kifejezések a következők (a mindhárom szövegben ugyanolyan formában ismétlődő kifejezések felsorolására csak egy alkalommal kerül sor): *forgalomba hoz, forgalomba hozatal, forgalomból történő kivonás, végfelhasználó, visszahívás.*

Mint látható, ezek a kifejezések egy-egy termék vagy szolgáltatás életútját – a forgalmazás kezdetét és végét, az esetlegesen felmerülő problémák kezelését –, valamint a termék vagy szolgáltatás használóját vonják be a fogalmi metaforához tartozó metaforikus kifejezések körébe.

A JOGI RENDEZETTSÉG ZENEI RENDEZETTSÉG

Ehhez a fogalmi metaforához összesen 11 előfordulás tartozik a vizsgált szövegekben: a nyomástartó edényekről szóló fogalom-meghatározásokban három, a másik két irányelv meghatározásaiban négy-négy esetben fordulnak elő olyan metaforikus kifejezések, amelyek ide sorolhatók. A kifejezésekben prototipikusan a *harmonizáció, harmonizáltság* fogalma jelenik meg mint forrástartomány, és ennek a zenei terminusnak a segítségével történik meg a jogi állapot jellemzőinek a kidolgozása. A vonatkozó kifejezések a következők: *harmonizált szabvány, harmonizáló uniós jogszabály, valamint uniós harmonizációs jogszabály.*

Megjegyzendő, hogy már maga a *harmonizáció* jogi terminus is metaforikus, hiszen az Magyar Értelmező Kéziszótár (ÉKsz.²) és az Idegen Szavak Szótára (ISz.) és az meghatározásai alapján a *harmonizál* ige „összeillik, összefér, összhangban van” jelentése alapján zajlik le a jelentéskonstruálás folyamata ennek a terminusnak az esetében.

AZ ÉRTÉKESÍTÉSI FOLYAMAT LÉPÉSEI LÁNCSZEMEK

Ez a fogalmi metafora hat esetben biztosít alapot a szövegekben megjelenő metaforikus kifejezések számára. Mindhárom irányelv fogalom-meghatározásai között két-két esetben fordulnak elő idetartozó metaforikus kifejezések: a nyomástartó edényekről szóló szakszöveg esetében az *értékesítési lánc* jelenik meg két alkalommal, míg a másik két irányelv szövegében az *ellátási lánc* terminus szerepel szintén két-két előfordulással.

Látható, hogy ennek a fogalmi metaforának az esetében a szakmai folyamatok egyes lépései reprezentálódnak *láncokként*.

A KERESKEDELEM SZÍNTERE PIAC

A *piac* a kereskedelem színterének forrástartományaként összesen öt esetben jelent meg az elemzett irányelvek fogalom-meghatározásaiban. Mindhárom szöveg esetében az *uniós piac* metaforikus kifejezés olvasható a fogalom-meghatározásokban.

A SZERVEZET EMBER (MEGSZEMÉLYESÍTÉSEK)

Szintén öt esetben jelentek meg a SZERVEZET EMBER fogalmi metaforához köthető metaforikus kifejezések az elemzett szakszövegekben. Mindhárom irányelv szövegében olvasható a *gazdasági szereplő* kifejezés, a nyomástartó edényekről és a felvonók üzemeltetéséről szóló szövegek fogalommagyarázatában pedig e mellett a terminus mellett megjelent még a *megfelelőségértékelő szervezet* kifejezés is. *Gazdasági szereplőn* az üzembe helyezőt és/vagy a gyártót, a meghatalmazott képviselőt, az importőrt és a forgalmazót értik az irányelvek. Ezek a szervezetek – amelyek ugyan embercsoportokat vagy személyeket egyesíthetnek, de általában

céggként jelennek meg a piacon – új forrástartományként, *szereplő*ként jelennek meg, úgy, mintha például egy film szereplői lennének.

Ezek a kifejezések tehát azon túl, hogy metaforikusak, egyben megszemélyesítésnek is számítanak: a *szereplő* szó főnévi, míg a *megfelelőségértékelő* igenévi szófajként vesz részt a jelentéskonstruálás folyamatában.

A BERENDEZÉS EMBER (MEGSZEMÉLYESÍTÉSEK)

Egy másik fogalmi metaforán, A BERENDEZÉS EMBER megfelelésen alapulnak négy esetben megszemélyesítések az elemzett szövegrészekben. Ezek mindhárom szakszöveg esetében a *teljesít* igéhez kapcsolódnak: az első szöveg vonatkozó részletében *az edény által teljesítendő műszaki követelményekről* van szó, a másodikban a felvonók azon tulajdonságáról írnak, amelyek alapján megállapítható, hogy milyen módon *teljesítik* az előírt követelményeket, illetve egy biztonsági berendezés által *teljesítendő* műszaki követelményekről tájékoztatja az olvasót a szöveg. Ez az utóbbi, igenevet tartalmazó kifejezés jelenik meg a harmadik elemzett irányelvben is.

TARTÁLY IKM SEGÍTSÉGÉVEL KONSTRUÁLÓDÓ ORIENTÁCIÓS METAFORÁK

Három esetben – mindhárom irányelv vonatkozó szövegének esetében egyszer – jelent meg egy olyan metaforikus kifejezés, amely a TARTÁLY IKM-et (idealizált kognitív modellt) tartalmazó fogalmi metaforára vezethető vissza. Mindhárom esetben a *gyártó* fogalmának magyarázatakor olvasható a vizsgált szövegekben, hogy a gyártó a saját *neve vagy védjegye alatt* forgalmazza az irányelv által bemutatott terméket.

Mivel az *alatt* névutó elsődleges jelentésében térbeli irányra vonatkozik, az idézett kifejezés térbeli tartályként megjelenő metafora értelemben értelmezhető, amelynek a segítségével a szakszövegek kifejezik azt, hogy meddig terjed a gyártó jogköre egy adott termék forgalmazása esetében.

A KIELÉGÍTŐ MŰKÖDÉS KIELÉGÍTŐ VERBÁLIS CSELEKEDET

Ezt a fogalmi metaforát három esetben képviseli a *megfelel* (elsődleges jelentésében: 'feleletet ad') terminus az egyes dokumentumokban. Mindhárom esetben azt a jelenséget írja le a fogalommagyarázat, amikor az ismertett termék *megfelel* a vonatkozó uniós harmonizációs jogszabályokban rögzített alkalmazandó követelményeknek.

A DOKUMENTUM EMBER (MEGSZEMÉLYESÍTÉSEK)

Ennek a metaforának, egyben megszemélyesítésnek az esetében is mindhárom irányelv szövegében hasonló szövegkörnyezetben jelenik meg egy-egy esetben a kiemelt terminus: a (valamit) *ismertető* igenév olyan dokumentumra vonatkozik, amely műszaki követelményeket ismertet.

AZ ELJÁRÁS EMBER (MEGSZEMÉLYESÍTÉSEK)

Ezt a megszemélyesítést a felvonókról és az elektromos berendezésekről szóló rendelkezés szövegében képviseli egy-egy esetben a *bizonyít* ige: a *megfelelőségértékelést* olyan eljárásként definiálják a szövegek, amely *bizonyít* valamit, így arra láthat az olvasó példát, hogy emberi cselekedet véghezvitelére képesként mutat be egy műszaki folyamatot mindkét szakszöveg.

Magyar–angol ekvivalensek az elemzett irányelvek metaforikus kifejezéseiben

Az elemzett irányelvek metaforikus kifejezéseinek vizsgálatakor figyelembe kell venni, hogy fordított szövegekről van szó. Logikus kérdésként merül fel az elemzésekkel kapcsolatban: mennyiben tér el a fentebb bemutatott magyar terminusok metaforikussága az eredeti angol ekvivalensekétől? Fentebb már szó esett róla, hogy e kérdés részletes vizsgálata szétfeszítené jelen tanulmány terjedelmét, arra viszont van lehetőség, hogy röviden áttekintsük, mely esetekben jelenik meg az angolhoz hasonló módon a metaforikusság a magyar ekvivalensek szemantikájában, és vannak-e olyan szavak és kifejezések az elemzettek között, amelyek esetében a magyar megfelelő metaforikus, de az angol nem. (Természetesen ennek az ellenkezőjére is akadhatnak példák a szövegekben, de mivel jelen tanulmány a magyar nyelvű korpuszok fogalom meghatározásait leíró szövegek szemantikájával foglalkozik, most a magyar ekvivalensek felől történik a megközelítés.)

A gyűjtött fogalmakat áttekintve három nagy, szemantikai szempontból különböző fordítású csoport körvonalazódik. Az alábbiakban ezek rövid bemutatása következik a vonatkozó magyar–angol példákkal.

- 1) Tükörfordítások, például: *harmonizált szabvány: harmonised standard; uniós piac: Union market; neve vagy védjegye alatt: under his name or trade mark.*
- 2) A magyar ekvivalens másképpen: más szófajjal, más nyelvtani szerkezettel vagy egy szinonimával írja körül az angol jelentést, például: *végfelhasználó: preventing [the product] from being made available on the market; [a termék] megfelel: [the equipment] is in conformity.*
- 3) „Átmeneti” csoport: a magyar ekvivalens részben tartalmazza az angol eredeti szó szerinti fordítását, de a magyar ekvivalensben ezen kívül szinonimák is megjelennek (azonban nem tér el olyan mértékben a fordítás, mint a 2) csoport esetében), például: *forgalomba hozatal: placing on the market; értékesítési lánc: supply chain* (és ugyanez a terminus jelzi a magyar *ellátási lánc* megfelelőjét is az angol nyelvű szövegben).

Konklúzió

A tanulmány a szerző korábbi kutatásai eredményeire alapozva azt feltételezte, hogy magyar nyelvű, más-más termékekre és forgalmazásokra vonatkozó európai uniós irányelvek fogalommagyarázatainak szövegében megtalálhatók olyan, a kognitív nyelvészeti megközelítés értelmében prototipikusnak tekinthető metaforák és metaforikus kifejezések, amelyek szerepet játszhatnak abban, hogy segítsék az olvasót az ismertetett fogalmak jellemzésének, feladatának, részeinek megértésében.

A hipotézis az elemzések során bizonyítást nyert: a három elemzett szakszöveg fogalommagyarázatainak mindegyikében kimutathatóak voltak olyan fogalmi metaforák, illetve hozzájuk kapcsolódó metaforikus kifejezések, valamint megszemélyesítések, amelyek segítségével képszerűbbé, érthetőbbé, és hosszabb körülírások, magyarázatok helyett plauzibilis módon megmagyarázhatóvá válhattak az egyes szakterületekhez kapcsolódó terminusok, kulcsfogalmak.

A feltárt szemantikai jelenségek jól kategorizálhatónak bizonyultak a kognitív nyelvészet által meghatározott metaforakategóriák alapján: sok esetben jelentek meg olyan jól ismert forrástartományok a szövegek metaforáiban, mint az *utazás*, a *piac* vagy a *tartály*. Világossá vált, hogy ezek közül sok az irányelvek eredeti angol szövegében is megjelenik, akadtak viszont olyan példák is a magyar szakszövegekben, amelyek az elemzés tárgyát képező magyar irányelvekben metaforikusak voltak, az angol nyelvű szövegekben viszont nem. A feltárt jelenségek példaként szolgálnak arra, hogy a jelentéskonstruálás folyamatát elősegítő

metaforizációnak nemcsak a szépirodalmi és a köznyelvben, hanem a szakszövegek megalkotási és megértési folyamataiban is kulcsfontosságú szerepe és funkciója van.

Hivatkozások

- Balogh, A. – Földesi, T. (2003): *A minőségügy nemzetközi értelmező szótára*. EOQ Magyar Nemzeti Bizottság: Budapest
- Dobos, Cs. (2010): Jogi szaknyelv és szakmai kommunikáció. In: Dobos, Cs. (ed.) (2010): *Szaknyelvi kommunikáció*. Miskolci Egyetem – Tinta Könyvkiadó: Miskolc – Budapest
- ÉKsz.² = Pusztai F. (főszerk.) (2003): *Magyar értelmező kéziszótár*. Akadémiai Kiadó: Budapest
- Fóris, Á. (2014): A szaknyelvek terminológiai szempontú megközelítése. In: Veszelszki, Á. – Lengyel, K. (eds.) (2014): *Tudomány, technolektus, terminológia – a tudományok, szakmák nyelve*. Éghajlat Kiadó: Miskolc – Budapest
- ISz. = Tolcsvai Nagy G. (szerk.) (2007): *Idegen szavak szótára*. Osiris Kiadó: Budapest
- Kabán, A. (2001): Metaforák a tudományos nyelvben. In: Kemény, G. (ed.) (2001): *A metafora grammatikája és stilisztikája*. Tinta Könyvkiadó: Budapest
- Kegyesné Szekeres, E. (2001): Metaforahasználat a szaknyelvekben. In: Kemény, G. (ed.) (2001): *A metafora grammatikája és stilisztikája*. Tinta Könyvkiadó: Budapest
- Kövecses, Z. (2005): *A metafora. Gyakorlati bevezetés a kognitív metaforaelméletbe*. Typotex Kiadó: Budapest
- Kövecses, Z. (2010): *Metaphor. A Practical Introduction* (Second Edition). Oxford University Press: New York
- Kövecses, Z. – Benczes, R. (2010): *Kognitív nyelvészet*. Akadémiai Kiadó: Budapest
- Lakoff, G. – Johnson, M. (1980): *Metaphors We Live By*. The University of Chicago Press: Chicago and London
- Sólyom, R. (2019a): Semantics of a technical language in Hungarian: Metaphors and metonymies in the terms of quality assurance. In: Cigan, V. – Krakić, A.-M. – Omrčen, D. (eds.) (2019): *IV. International Conference From Theory To Practice In Language For Specific Purposes. Conference Proceedings*. Association of LSP Teachers at Higher Education Institutions: Zagreb
- Sólyom, R. (2019b): Fogalmi metaforák és metonímiák egy minőségirányítási rendszerekkel foglalkozó szakszövegben. In: Fóris, Á. – Bölcskei, A. (eds.) (2019): *Dokumentáció, tartalomfejlesztés és szakírás*. Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó: Budapest
- Sólyom, R. (2020): *Szaknyelvi szemantika. Funkcionális kognitív elemzések*. Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó: Budapest
- Temmerman, R. (2002): Metaphorical Models and the Translation of Scientific Texts. *Linguistica Antverpiensia*. 2002/1. 211-226. DOI: <https://doi.org/10.52034/lanstts.v1i.16>
- Temmerman, R. – Van Campenhoudt, M. (2004): Introduction. In: Temmerman, R. – Van Campenhoudt, M. (eds.) (2004): *Dynamics and Terminology. An Interdisciplinary Perspective on Monolingual and Multilingual Culture-Bound Communication*. John Benjamins: Amsterdam – Philadelphia
- Tolcsvai Nagy, G. (1989): Kemény és puha, avagy metafora a szaknyelvben. In: Bíró, Á. (ed.) (1989): *Szaknyelvi divatok*. Gondolat Kiadó: Budapest
- Ureña, J. M. – Faber, P. – Buendía, M. (2013): Frame Blending in Specialized Language: Harmful Algal Bloom. *Terminology*. 19/2. 175-201. DOI: <https://doi.org/10.1075/term.19.2.02gom>

Források

- https://ec.europa.eu/growth/single-market/ce-marking/manufacturers_en (letöltve: 2020. szeptember 8.)
- AZ EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS 2014/29/EU IRÁNYELVE (2014. február 26.) az egyszerű nyomástartó edények forgalmazására vonatkozó tagállami jogszabályok harmonizációjáról: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014L0029&from=EN> (letöltve: 2020. szeptember 8.)
- AZ EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS 2014/33/EU irányelve (2014. február 26.) a felvonókra és a felvonókhoz készült biztonsági berendezésekre vonatkozó tagállami jogszabályok harmonizációjáról: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014L0033&from=EN> (letöltve: 2020. szeptember 8.)
- AZ EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS 2014/35/EU IRÁNYELVE (2014. február 26.) a meghatározott feszültséghatáron belüli használatra tervezett elektromos berendezések forgalmazására vonatkozó tagállami jogszabályok harmonizációjáról: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014L0035&from=EN> (letöltve: 2020. szeptember 8.)